

EKONOMIHÖGSKOLAN
Lunds universitet
Institutionen för handelsrätt
HAR 333 Självständigt arbete
Kandidatuppsats 20 poäng

HT 2005

Uppsåt och oaktsamhet inom skadeståndsrätt

Ämnesområde: Skadeståndsrätt

Handledare: Peter Gerhard

Författare: Sanja Vujovic

Förord

Under tiden på Institution för handelsrätt väcktes mitt intresse för skadeståndsrätt. Det var därför naturligt att fördjupa min kunskap och skriva uppsats inom detta område.

Jag vill tacka min handledare Peter Gerhard för den vägledning och de råd som jag erhållit under arbetet med denna uppsats.

Det vill jag även tacka min vän Hans Wendel som korrekturläst mitt material, och bidragit med konstruktiv kritik.

Eslöv, december 2005

Sanja Vujovic

Innehållsförteckning

Förord	II
Innehållsförteckning	III
Sammanfattning	V
Abstract	VI
Förkortningar	VII
1. Inledning	1
1.1 Syfte	2
1.2 Avgränsning	2
1.3 Metod	2
1.4 Disposition	3
2. Uppsåt och oaktsamhet	4
2.1 Uppsåt (dolus)	4
2.2 Uppsåt i förhållande till följder	4
2.2.1 Direkt uppsåt (dolus directus)	4
2.2.2 Indirekt uppsåt (dolus indirectus)	4
2.2.3 Eventuellt uppsåt (dolus eventualis)	5
3. Oaktsamhet (culpa)	6
3.1 Medveten oaktsamhet (luxuria)	6
3.2 Omedveten oaktsamhet (negligentia)	7
4. Författningar och andra föreskrifter	8

4.1	Prejudikat	10
4.2	Sedvana	10
4.3	Den fria bedömningen	11
4.4	Särskilda omständigheter	12
4.4.1	Nödvärn.....	12
4.4.2	Nödsituation.....	13
4.4.3	Tjänsteplikt	13
4.4.4	Underförstått samtycke	13
5.	Culpabedömning när flera är inblandade	15
6.	Aktsamhetsbedömningen och kretsen av dem som hotas av skadan	18
7.	Bevisbörda och beviskrav	20
8.	Grov vårdslöshet	22
8.1	Medvållande.....	22
9.	Regressrätten	24
9.1	Försäkringsavtalslagen (1927:77) 25 §	24
9.2	Försäkringsavtalslagen (2005:104).....	25
10.	Slutsats	26
	Käll- och Litteraturförteckning	28
	Rättsfallsförteckning	30

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att utreda de två begreppen inom skadeståndsrätt: uppsåt och oaktsamhet. Om författningar och andra föreskrifter inte ger ett tydligt svar huruvida en handling skall anses uppsåtlig eller vårdslös, gör domstolar en fri bedömning. Denna uppsats redogör för gällande praxis.

Uppsatsen analyserar i mindre utsträckning hur de två begreppen tillämpas inom försäkringsrättsliga och straffrättsliga sammanhang.

Enligt ny försäkringsavtalslag som gäller sedan 2005 försvinner begreppet grov vårdslöshet. Trots detta behåller försäkringsgivare sin regressrätt och sin rätt till att nersätta ersättningen. Inom skadeståndsrätt är begreppet grov vårdslöshet en förutsättning för jämkning av skadestånd vid personskada.

Särskilt intressant är att uppsatsen klargör hur de två begreppen uppsåt och oaktsamhet bedöms. Varken förarbeten eller litteratur ger någon mer detaljerade förklaring av begreppens innebörd.

Abstract

The main objective of this essay is to investigate two concepts within the liability jurisdiction: intent and carelessness in Swedish legal praxis. In cases where the code of law does not give any clear solutions, the courts apply their own interpretations of the concepts and judge whether the act is committed intently or carelessly.

The essay to certain extent analyses how the above concepts apply within the context of insurance law and penal code.

According to the new insurance agreement law, valid since 2005, the concept of “coarse carelessness” is no longer valid. However, the insurers still keep the right to reduce the compensation of damages. The concept of coarse carelessness is still a basic condition for adjustment of the liabilities within the personal damages according to liability law.

This essay makes a point of how the assessments of the two concepts: intent and carelessness are made. Neither the law proposals nor the juridical literature gives any detailed explanation how to interpret those concepts.

Förkortningar

SkL Skadeståndslagen

BrB Brottsbalken

FAL Försäkringsavtalslagen

GFAL Gammal försäkringsavtalslagen

NFAL Ny försäkringsavtalslagen

NJA Nytt Juridiskt Arkiv

HD Högsta Domstolen

HovR Hovrätten

TR Tingsrätten

SFS Svensk författningssamling

1. Inledning

Jag har valt att analysera och utreda om de två viktiga begrepp inom skadeståndsrätt uppsåt och oaktsamhet. Vållande eller culpa är gemensam beteckning för oaktsamhet. Det finns flera utomobligatoriska situationer som rör vållande (culpa) på ett eller annat sätt. Ansvar enligt culpaparegeln betyder skadeståndsansvar för oaktsamhet.

I stället för termen "oaktsamhet" användes enligt 2:1 SkL "vårdslöshet" vilket är mindre vanligt i nuvarande lagtext. Så är fallet t.ex. i BrB. Som gemensam betydelse av begreppen uppsåt och oaktsamhet användes "fel eller försummelse" (se t.ex. 3:1 och 3:2 i SkL). Termen förekommer i SkL och även i annan lagstiftning.

Uppsåtsbegreppet är vanlig inom straffrätt och betyder att den skadevållande har handlat med vett och vilja.

Den traditionella åsikten är att oaktsamhet består i underlåtenhet att ta hänsyn till den grad av aktsamhet som kännetecknar en god "familjefader" bonus pater familias, d.v.s. vad som gäller i en normal situation.

Författningar och föreskrifter utfärdade av myndigheter innehåller specificerade normer och har stor betydelse för culpa bedömningen. Lagtext och andra föreskrifter, och i viss mån prejudikat, får oftast företräde framför sedvanan.

Om författningar, föreskrifter, prejudikat och sedvana inte ger lösning på ett konkret förhållande, måste en domstol göra en fri bedömning och titta på hela händelseförlopp som ledde fram till skadan. Bedömning bygger på följande faktorer: ***risken för skada, den sannolika skadans storlek, möjlighet att undvika skadan och vad det kostar att förebygga skadan.***

Det tredje uttrycket inom skadeståndsrätt är grov vårdslöshet som förekommer främst inom avtalsförhållande. Grov vårdslöshet utgör en förmildrade omständighet för att skadestånd för personskada skall kunna jämkas på grund av den skadelidandes medverkan enligt 6:1 SkL. För det utomobligatoriska förhållandet har grov vårdslöshet betydelse inom försäkringsrätten.

De nämnda begreppen används inom skadeståndsrätt och huvudregel är att dolus (uppsåt) eller culpa (oaktsamhet, fel eller försummelse) skall föreligga för att någon skall kunna åläggas skadeståndsansvar.

Jag koncentrerar mig på de två begreppen (uppsåt och oaktsamhet) som spelar en stor roll inom skadeståndsrätt. Inom den är det intressant att närmare undersöka när en handling kan anses som uppsåtlig eller ske av oaktsamhet.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att förklara de två begreppen (uppsåt och oaktsamhet) och dess innebörd på det juridiska och praktiska planet, främst inom skadeståndsrätt. För att ge en bättre förståelse av de två ovan nämnda begreppen har jag undersökt flera rättsfall som utvisar hur domstol väger olika omständigheter för att bedöma om culpa föreligger och den grad av oaktsamhet som medför skadeståndsskyldighet. Rättsfallen illustrerar på ett bra sätt hur olika rekvisit har tolkats i praxis.

Min ambition med arbetet är att besvara följande centrala frågeställningar:

- Hur lagstiftning, föreskrifter och prejudikat har betydelse för culpabedömning, och istället hur domstol gör en fri bedömning av aktsamhetskrav om det inte finns ledning för konkret lösning i de nämnda rättsreglerna?
- Hur fördelas ansvaret om det finns flera skadeståndsskyldiga, och vilka är förutsättningarna för att flera ska bli ansvariga samtidigt?
- Hur aktsamhetsbedömning beaktar risken för den grupp till vilka den skadelidande tillhör?
- Vem som har bevisbörda för att oaktsamhet förekommit?
- Vilken möjlighet till jämkning av skadestånd ger SkL?
- Vad menas med försäkringsgivarens regressrätt och under vilka förutsättningar tillämpas den?

1.1 Avgränsning

Jag har utrett de två termerna (uppsåt och oaktsamhet) inom skadeståndsrätt. Begreppen har även stor betydelse inom straff - och försäkringsrätt. Detta behandlas också i mindre utsträckning, hur dessa tolkas och tillämpas inom de nämnda områdena.

1.2 Metod

Uppsatsen går igenom litteratur på området, analyserar rättsfall för att se hur lagbestämmelser tillämpas. Material har införskaffats genom bibliotek, via sökning på Internet, och genomgång av offentligt material som är utgivet av myndigheter.

Uppsatsen bygger på traditionell, rättsdogmatisk, juridisk metod med analys och jämförelse av det material som de traditionella rättskällorna erbjuder på detta område. Detta innebär att

jag har studerat de traditionella rättskällorna: lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin för att fylla det uppställda syftet med min uppsats. Därutöver har analys av olika rättsfall haft en framträdande roll. Urvalet av rättsfall har skett på sådant sätt att jag har valt ut de rättsfall som på ett bra sätt illustrerar hur de olika rekvisiten har tolkats i praxis.

Att i detalj studera HD:s domskäl har gett mig en uppfattning om på vilket sätt utvecklingen har sett och på vilka grunder.

I övrigt har doktriner fungerat som en ytterligare källa för arbetet. Jag har vidare studerat praxis och beskrivningar av bestämmelsens tillämpningsområde inom doktrinen. Med detta som utgångspunkten har jag sedan försökt fastställa hur domstolarna i sina bedömningar tar hänsyn till syftet bakom bestämmelserna.

1.4 Disposition

Uppsatsen är indelad i fyra avsnitt. I det första avsnittet utreder jag betydelsen av de två uttrycken (uppsåt och oaktsamhet) och redogör kort för olika rättsfall som utgör bedömning av aktsamhetskravet i olika situationer.

I det andra avsnittet redogör jag för hur författningar, föreskrifter, prejudikat och sedvänja kan inverka på aktsamhetskravet.

I det tredje avsnittet tar jag hänsyn till culpabedömningen när flera är inblandade och hur aktsamhetskravet påverkas av att flera har del i insats- eller skadeförloppet. Vidare utreder jag aktsamhetsbedömning som beaktar risken, inte bara för den skadelidande, utan även till vilken grupp den skadelidande tillhör. Jag fortsätter att redogöra för bevisbördan och beviskrav där det som huvudregel gäller att den skadelidande har bevisbördan att oaktsamhet i det konkreta fallet har förekommit.

I det fjärde avsnittet analyserar jag betydelsen av uttrycket grov vårdslöshet som används restriktivt inom skadeståndsrätten och hänvisar till praxis genom betydelsen av detta begrepp enligt 25 § GFAL, och enligt 7kap.9 § och 16kap.10 § NFAL. Begreppet grov vårdslöshet utgör vidare en möjlighet till att skadestånd för personskada skall kunna jämkas om den skadelidande har medverkat till skadan, enligt 6:1 SkL.

2. Uppsåt och oaktsamhet

2.1 Uppsåt (dolus)

Uppsåtlig handling är en medveten, kontrollerad handling eller underlåtenhet när gärningsmannen handlar med vett och vilja d.v.s. att han förstår vad han gör. Inom skadeståndsrätten förekommer begreppet oftast vid person- eller sakskada men för ersättningsskyldighet, förutsätts ej uppsåt. Därför finns det inte så stor anledning att bevisa det begreppet.¹ Handlingar som utgörs med vett och vilja (uppsåt) är mest aktuella inom straffrätten. I de flesta fall där är det en bevisfråga om uppsåt skall anses föreligga.

2.2 Uppsåt i förhållande till följder

2.2.1 Direkt uppsåt (dolus directus)

För direkt uppsåt anses att gärningsmannen är medveten om och kontrollerat utför gärningen, och att det utgör hans syfte med gärningen. Ett villkorligt syfte konstruerar direkt uppsåt t.ex. att någon som gör inbrott i ett hus för att stjäla pengar eller, om han inte träffar på någon person, har direkt uppsåt att stjäla.²

2.2.2 Indirekt uppsåt (dolus indirectus)

Gärningsmannen visste att följderna skall inträffa som ett resultat av gärningen, men följderna var inte hans syfte. Den visshet som krävs för indirekt uppsåt kräver inte att gärningsmannen inte kan föreställa sig möjligheten att han kan ha fel. I rättsfall NJA 1970 s.630 till exempel där en HD majoritet avgjorde att offrets död var resultatet av gärningsmannens uppsåt, eftersom med ett avsiktligt knivhugg av detta slag, skulle gärningsmannen ha förstått att den andre skulle dö.³

---

¹Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt sid.124

²Jareborg Nils, Uppsåt och oaktsamhet sid.10

³Jareborg Nils, Uppsåt och oaktsamhet sid.11

2.2.3 Eventuellt uppsåt (dolus eventualis)

Generellt kan väl sägas så att ju starkare gärningsmannens misstanke eller tro är, ju större anledning finns det att räkna med att han skulle ha handlat på samma sätt om han hade varit säker på att följden skulle inträffa eller att omständigheten förelåg.⁴ När det gäller invändningen av den generella uppfattningen av eventuellt uppsåt att det är svårt att förstå varför det avgörande för den olagliga handlingen skall bero på, inte vad som har hänt, utan vad som skulle ha hända under andra omständigheter än de verkliga.

Ett exempel på ett eventuellt uppsåt är fallet att någon lägger ut gift för att döda råttor men grannens katt äter upp giftet och dör senare. För att bedöma om det gäller eventuellt uppsåt i det konkreta fallet, måste man ta hänsyn till att den som lade ut giftet insåg risken eller omständigheten, men att den skulle ha lagt ut giftet oavsett om han visste att en katt skulle kunna komma att äta upp giftet och dö därefter.

---

⁴ Jareborg Nils, Uppsåt och oaktsamhet sid.13

3. Oaktsamhet (culpa)

Culparegel som avses finns i SkL 2:1: ”*Den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person eller sakskada skall ersätta skadan.*”⁵ Culpa är det latinska begreppet som innebär oaktsamt handlande, vårdslöshet, vållande, fel eller försummelse. I skadeståndslagen används begreppet vårdslöshet.

För uppsåt och oaktsamhet finns en gemensam beteckning i SkL och det är uttrycket ”fel eller försummelse” enligt 3:1 och 3:2 SkL.⁶ Dessa begrepp används även i andra lagar. Begreppen ”fel eller försummelse” har annan betydelse än uppsåt eller vårdslöshet i 2:1 SkL. De första nämnda begreppen ”fel eller försummelse” tar inte hänsyn till skadevållarens individuella förhållande i det konkreta fallet.

Begreppet ”vålla” används i SkL och antyder att handlandet hade bort undvikas, men kan ändå tillämpas på barn och psykiskt störda personers handlande, utan att det bör läggas någon kritik av handlingssättet.⁷

För att undvika svårigheter om ett visst beteende kan räknas som oaktsamt, har man infört begreppet ”bonus pater familias” som betyder ungefär ”den gode familjefadern”. Den huvudsakliga frågan när det gäller påstående om oaktsamhet är ofta hur man själv brukar bete sig i en liknande situation som det är frågan om. Den traditionella åsikten är hur ”den gode familjefadern” skulle ha handlat i den situationen.

I det nuvarande komplicerade och moderna samhället räcker det inte med en allmän regel att man skall handla som ”den gode familjefadern”.⁸ För att objektivt bedöma varje enskilt fall måste man ta hänsyn till hur en normal person skulle bete sig i viss situation.

3.1 Medveten oaktsamhet (luxuria)

Medveten oaktsamhet är identiskt med ett eventuellt uppsåt, men med den skillnaden att det hypotetiska provet vid medveten oaktsamhet utfaller negativt i stället för positivt. Den som är medvetet oaktsam skulle ha haft möjlighet att rätta sig efter lagen om han hade förutsett konsekvensen av sitt handlande.

---

⁵ 2 kap. 1 § Skadeståndslagen (SFS 1972: 207)

⁶ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt sid.123

⁷ se Prop. 1972:5 sid. 453, 456 och 629

⁸ Ekstedt Leif, Skadeståndsrätt sid. 31

3.2 Omedveten oaktsamhet (negligentia)

Omedveten oaktsamhet betyder att gärningsmannen inte hade förstått att följden skulle kunna förekomma eller att en viss omständighet förelåg.

Utgångspunkten för omedveten oaktsamhet är att gärningsmannen inte förstått att det var fallet t.ex. att en sak är tjuvgods eller att någon handling skulle komma att inträffa t.ex. att en person kunde dödas. För att bedöma om gärningsmannen är oaktsam måste man ta hänsyn till gärningsmannens personliga förmåga vid händelsen för förloppet i fråga.

Om man är omedvetet oaktsam har man inte kontroll över situationen och man har inte tillfälle att rätta sig efter lagen, men man skulle ha sett till att ha en nödvändig kontroll. Vid bedömning av gärningsmannens oaktsamhet ställs kraven olika i olika sammanhang och för personer i olika situationer.⁹

Om en yrkesman gör sig skyldig till culpa skall man jämföra hans beteende med en normalt kunnig och skicklig yrkesman inom samma område, inte med någon genomsnittsmedborgare. Det krävs mer av en yrkesman som har skaffat sig insikt än av en lekman när det gäller frågor inom berört yrkesområde. Bedömning av personlig culpa skall göras så individuell som möjligt.

Som exempel där oaktsamhet har ansetts föreligga från privatpersoners sida är i rättsfall NJA 1980 sid. 670.¹⁰

I en skola sköt elever papperstussar, gem och andra föremål på kamraterna med gummi-band. En 14-årig pojke Nils-Åke tog med sig ett antal märlor som hans pappa använde i sin fabrik. I sitt försvar uppgav Nils-Åke att han tog märllorna med sig för att skydda sig mot kompisarnas beskjutning. Han delade ut märllorna till sina kompisar bl.a. en 14-årig Stig-Åke. Stig-Åke siktade med märllorna mot en flicka Ingrid för att försöka träffa hennes ben men av misstag gick märllan snett och Ingrid träffades i ögat. Ingrid stämde Stig-Åke som skadeståndsskyldig, men han hade inte råd att betala skadestånd, så Ingrid riktade skadeståndanspråk även mot Nils-Åke.

Högsta domstolen avgjorde att Nils-Åke tog på sig en risk genom att ta med märllorna till skolan och sprida dem till kompisar, och genom oaktsamhet medverkat till skadan.

---

⁹Jareborg Nils, Uppsåt och oaktsamhet sid.16

¹⁰NJA 1980 sid.670

4. Författningar och andra föreskrifter

Lagstiftning, föreskrifter, och prejudikat har företräde framför sedvanor och innehåller specificerade normer som medborgarna måste följa. Författningar har ett stort antal regler som är av betydelse för skadeståndsrätten bland annat finns viktiga exempel i trafikförordningen (SFS 1998:1276).¹¹

Inte bara allmänna regler om trafiken utan också speciella föreskrifter utgör underlag för bedömning av culpa t.ex. om körriktning på gator, tillåten trafik på viss väg, normalt föreskriven hastighet på den delen av vägen etc.¹²

I ett rättsfall från 1976¹³ uppstår frågan om skadeståndsansvar för fotgängare som trots förbud för gångtrafik gick på en cykelbana och blev påkörd av en cyklist som själv skadades. Alf L. fotgängaren har i sitt försvar nämnt följande: Han ansåg inte att det var förbjudet för gående att ta den vägen på cykelbanan.

Oavsett av Alfs uppfattning avgjorde HD att fotgängaren inte tog hänsyn till ett vägmärke som angav att gångtrafik inte var tillåten på cykelbanan och han blev skadeståndsskyldig mot cyklisten.

En förutsättning för att föreskrifter skall vara tillämplig i skadeståndsrättslig mening är att de skyddar de skadelidandes ekonomiska intresse. Allmänna föreskrifter kan inte läggas till grund för oaktsamhetsbedömning, därför har samhällsutveckling visat att mer specificerade normer blivit allt vanligare på skilda områden.

Domstolarna erhåller å ena sidan vägledning av skydds föreskrifter, å andra sidan inställer sig frågan hur avsteg från föreskrifter sker i praktiken. Genom domstolspraxis kan konstateras att domstolarnas bundenhet av skydds föreskrifter vid oaktsamhetsbedömning gör att de i en aktuell situation kan ”tvingas” i domskälen ”skriva bort ” föreskriftens betydelse.¹⁴

Krav på aktsamhet har en sträng bedömning i de allmänna normerna. En tillverkare har ansvar för person och sakskada som drabbar den slutliga köparen och som beror på culpa vid tillverkningen. Ansvar framgår av samma regler som för säljaren.

I ett rättsfall från 1971¹⁵ uppkom fråga om skadeståndsskyldighet för tillverkare av excenterpressen. Vid arbete med excenterpress har arbetare skadats till följd av fel i en till grindskydd å pressen hörande gränslägesbrytare.

HD uttalade följande beslut: ”Tillverkare av excenterpress blev skadeståndsskyldig eftersom pressen inte ansågs erbjuda sådan säkerhet mot olycksfall som avses i 45 § arbetarskyddslagen (1949:1), oavsett att pressen motsvarade de anvisningar från arbetarskydds-

---

¹¹ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.126

¹² Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.126

¹³ NJA 1976 s.379

¹⁴ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt.s.126

¹⁵ NJA 1971 s.788

styrelsen som gällde vid tidpunkten för leveransen.” Allmänna normer i arbetarskyddslagen (SFS1949:1) har en strängare bedömning när det gällde krav på aktsamhet, än de som framgår av de gällande speciella anvisningarna.

Även andra föreskrifter än de som förekommer i lag eller annan författning kan inverka på aktsamhetskravet. Exempelvis *regler för sport och tävlingar* som har till syfte att förhindra skador på deltagarna har stor betydelse i skadeståndsrättslig mening. Aktsamhetskravet under sport och idrott är lägre än i andra situationen. Det beror på att deltagarna skall vara medvetna att de utsätter sig för en viss risk.

Om utomstående (tredjeman) skadas kan aktsamhetskraven dock bedömas ur en annan synvinkel.

I ett rättsfall från 1993¹⁶ hade en golfspelare fått en felträff på bollen och denne hade träffat och skadat en bil på golfområdets parkeringsplats. Spelaren som ägde bilen krävde skadestånd.

Golf är ett spel med bitvis farlig karaktär, eftersom en person eller ett föremål som träffas av en golfboll kan få allvarliga skador. Då sporten innehåller farliga moment bör utövaren anpassa sitt spel härefter. Under golfspel är det inte ovanligt att spelaren får en felträff, som medför en oavsedd skruv på bollen. Med den spelriktning Ulf L valde, sedan bollen efter det första slaget på det tredje hålet hamnat i närheten av golfbanans yttergräns, låg parkeringsplatsen inom riskområdet för en felträff. Ulf L borde därför ha räknat med risken för att personbilen som stod på parkeringsplatsen kunde komma att skadas. Han hade kunnat undvika skadan genom att välja en annan spelriktning, i närmare överensstämmelse med banans riktlinje från utslagsplatsen, även om det kunde ha kostat honom ett slag. Skadeståndstalan bifölls.”

HD uttalade följande:

”Då någon under sportutövning skadat en utomstående person eller, såsom i förevarande fall, dennes egendom gör sig delvis andra synpunkter gällande vid aktsamhetsbedömning än då skadan drabbat en annan deltagare i spelet eller en åskådare till detta.

Vissa förhållanden som kan inverka i ansvarsbefriande riktning när skadan drabbat en annan deltagare saknar således i regel relevans, då det är tredje man som skadats. Här åsyftas framför allt, att en skadelidande som själv deltagit i spelet anses ha accepterat en viss skaderisk, men även en sådan omständighet att, i relationen mellan två deltagare i ett spel, själva kampmomentet kan bidra till att ursäktas ett felslag i tävlingsivern. Inte heller det faktum att skadevällaren har följt de regler som gällt för sporten eller tävlingen kan tillmätas samma betydelse i förhållande till en utomstående som mot en annan deltagare, annat än då de ifrågavarande reglerna undantagsvis tillkommit för att skydda tredje man. Såvitt angår en sportutövares ansvar mot utomstående saknas därför i regel skäl att frångå den vanliga culpanormen.

---

¹⁶ NJA 1993 sid.149

4.1 Prejudikat

Prejudikatsbundenhets betydande är avgörande för bedömning av aktsamhetskrav. Tidigare rättsfall är ledning för det aktuella, så att prejudikat beaktas så att ”lika fall bedöms lika”.¹⁷ Inom juridik användes ordet prejudikat ofta som synonymt med ”rättsfall” i en mer normativ betydelse.

Någon anledning för HD att medvetet skapa prejudikat föreligger knappast om HD skulle anse att någon form av prejudikatsbundenhet ej finns. Tidsfaktorn kan få betydelse, att de värderingar som tidigare tagits upp som avgörande, ej längre omfattas av domstolarna och inte har någon betydelse vid bedömning i ett konkret fall.

Utgångspunkt för om ett domstolsavgörande betraktas som prejudikat där de tidigare värderingarna är vägledande eller bindande är om en domare upplever det tidigare avgörandet som leder hans handlande som relevant. Inom vägtrafikens område har praxis utbildats i ett antal typsituationer som är vägledande för domar.¹⁸ En sådan situation är t.ex. att en bilförare som närmar sig och passerar barn, vilka befinner sig vid vädkanten, är skyldig att genom signal väcka barnens uppmärksamhet och samtidigt hålla en så låg hastighet att han vid behov kan stanna.

Prejudikatbegreppet binder ej heller prejudikatet till en viss instans i hierarkin. Det är vanligt och naturligt att i prejudikatsläran endast beakta den högsta instansens avgörande som ”prejudikatskapande”.¹⁹ Även HovR:s avgörande som rör mål där talan ej kan föras i HD, har betraktats som vägledande.²⁰ Betydelsen av HD:s avgörande (prejudikat) har under senare år ökat genom att HD lämnat mycket klara och detaljerad motiveringar i domskälen.

4.2 Sedvana

En begränsad del av culpabedömning sker genom en jämförelse med sedvänjan, d.v.s. den aktsamhet som allmänt tas hänsyn till. Lagstiftning och andra föreskrifter, och i vissa fall prejudikat, har oftast företräde framför sedvänja. Sedvana har effekt på skaderisken, och har ofta sammanhang med tekniken för arbetets utförande, t.ex. inom sjukvård och industriellt arbete.²¹

I ett rättsfall från 1974²² uppkommer frågan om skyldighet för landsting som utövare av verksamhet på sjukhus, att ersätta patient för skada som åstadkommits honom i samband med intravenös tillförsel av näringslösning.

---

¹⁷ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.128

¹⁸ Erinius Gillis, Oaktsamhet s.145

¹⁹ Erinius Gillis, Oaktsamhet s.134

²⁰ Erinius Gillis, Oaktsamhet s. 134

²¹ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.129

²² NJA 1974 s.476

Siv Sjölen som var sjuksköterska orsakade skada på patient genom att inte följa bruksanvisningen som stod att läsa på främmande språk på kateterförpackningen. Patienten M:s armven blev avskuren av injektionsnålens vassa och snedslipande spets. Hon har uppgivit att hon var väl medveten om risken av att dra ut katetern före nålen, och därvid fattat både nål och katetern med höger hand och dragit ut dem samtidigt. Hon använde den typen av metod vid ett 70-tal tillfällen före fallet det var fråga om i målet. Den metoden användes inom sjukvård i stor utsträckning och olyckor genom metoden eller av liknande art var obekant tidigare i Sverige.

HD: s majoritet fann i avgörandet att på grund av alla omständigheter som förelåg blev landstinget skadeståndsskyldigt för skadan som hade drabbat patienten och som hade kunnat ha undvikas om sjukvårdsledningen hade tolkats bruksanvisningen och instruktionerna hade följts.

4.3 Den fria bedömningen

Om inte lagstiftning, föreskrifter, prejudikat eller sedvana ger tillräcklig ledning gör domstolen en så kallad fri bedömning av aktsamhetskrav, genom bedömning av tre faktorer: *risken för skada, den sannolika skadans storlek och möjligheterna att förekomma skadan.*²³ Hellner lägger till en fjärde faktor: den handlandes *möjlighet att inse risken* för skadan.²⁴ Man gör en helhetsbedömning av alla faktorerna och väger dem mot varandra, sedan avgör man om omständigheterna hade krävt ett annat handlande än det som förekommit.

I ett rättsfall från 1996²⁵ var en travhästen "Frank Broline" uppställd i en stallbox. På grund av otillfredsställande låsanordning lyckades hästen med munnen få upp låset till boxdörren och därefter hände det att boxdörren blev hängande runt hästens hals. Hästen rusade ut på stallplanen, trasslade in sig i boxdörren och skadades. Ägaren yrkade på skadestånd av travtränaren som hade hästen i sin vård.

HD: s majoritet uttalade följande: Vid kraven på aktsamhet tar man vid bedömning upp risken för skada, den sannolika skadans storlek och samtidigt möjligheten att förekomma skadan. Riskbedömning för skada skall inte bara ha som mål om skada har förekommit, utan även risken för skador av samma typ. HD gjorde en bedömning i frågan att det förelåg "adekvat kausalitet" mellan handlande och skadan och på grund av detta sammanhang gillades skadeståndstalan.

Möjlighet att inse risken för skada bedöms både av den allmänna situationen och av omständigheterna i det konkreta fallet. Detta betyder att man väger en objektiv bedömning av handlingen mot handlandes subjektiva förutsättningar av att inse risken.

---

²³Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt sid.132

²⁴ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.132

²⁵ NJA 1996 s.564

NJA 1977 s. 281. En bilförare skadades vid en olycka på grund att halka uppstått på en bro. Han yrkade på skadestånd av staten. Efter det att information om halka hade inkommit hade en bil sänts ut för att salta bron, men det var för sent.

HD:s majoritet uttalade följande: Vägförvaltningen hade inte vidtagit särskilda åtgärder för att skaffa sig kännedom om risken för halka på bron. På grund av alla omständigheter bedömde domstolen att arbetstagare vid vägförvaltningen genom fel eller försummelse ej vållat olyckan. Den skadelidande hade inte bevisat att vägförvaltningen hade haft särskild anledning att inse risk för halka. Skadeståndstalan ogillades därför.

Kostnaderna för att undvika skada kan sällan tas upp med någon säkerhet. De åtgärder som bör vidtas för att undvika eller minska risken för skadan kan vara fysiska åtgärder eller varningar.

I ett rättsfall från 1979²⁶ där en person skadades då han dök i grunt vatten från en brygga vid ett kommunalt friluftsbad. Omständigheterna var sådana att flertalet besökare måste ha sett skyltar med varningar att vattnet var för grunt.

HD: s majoritet uttalade dock följande: ”att kommunen måste räkna med att badplatsen besöktes av ett stort antal människor i olika åldrar och med olika förutsättningar att kunna bedöma de risker som var förenade med dykning från bryggorna”. Majoriteten ansåg att kommunen underlåtit att utsätta skyltar för att varna de badande. Skadeståndstalan bifölls.

4.4 Särskilda omständigheter

Särskilda omständigheter kan beaktas vid culpa bedömning. Det gäller främst skadevållarens individuella egenskaper eller andra förhållande som t ex upprepade handlingar eller skador, om skadevållaren kände till eller borde ha känt till att det tidigare inträffat skador av liknande slag eller om man kunde ha ställt krav på säkerhetsanordningar. Den omständigheten att skador inte har inträffat tidigare tas inte upp alltid som en förmildrande omständighet.²⁷

Det finns även vissa objektiva grunder för ansvarsfrihet t ex **nödvärn, nödsituation, tjänsteplikt, underförstått samtycke**, etc.

4.4.1 Nödvärn

Den som tvingas tillgripa nödvärn skall inte bli skadeståndsansvarig. Om någon överskrider sin nödvärnsrätt och tillgriper större våld än omständigheterna kräver kan dock nödvärnsituationen inverka på bedömning av aktsamhetskraven.²⁸ I den situationen blir man skadeståndsskyldig men skadeståndet kan nedsättas eller bortfalla.

---

²⁶ NJA 1979 s.129

²⁷ Hellner Jan och Johansson Svante s.134

²⁸ Ekstedt Leif, Skadeståndsrätt s.43

I ett rättsfall från 1971²⁹ där en man, Nern, inträngde sig olovligt i en annan lägenhet för att besöka John W: s hustru. Han kom i slagsmål med hennes äkta man John W, vilket slutade med att båda två fick kroppsskador vid detta tillfälle och som framgick av läkarintyg. Nerns förfarande att bryta John W: s hemfrid, och samtidigt överfalla honom med våld, kan bestämma hans handlande som innebar att det var ett angrepp som inneburit betydande fara för John W: s personliga säkerhet.

Åtalet mot John W. ogillades på grund av hans nödvärnssituation och Nerns skadeståndstalan ogillades också.

4.4.2 Nödsituation

Nödsituation kan bli grund för att skadeståndsansvar bortfaller, t ex om man förorsakat skadan för att skydda sig själv eller sin egendom och att det kan beaktas som en särskild omständighet (objektiv grund) vid ansvarsfrihet.

I ett rättsfall från 1968³⁰ där en förare av en ambulans under utryckning hade kört utan att använda sirenen.

Det handlande enligt 42 § 2 mom. Vägtrafikordningen som ej var tillämpligt och åtal fördes mot föraren för vårdslöshet i trafik och vållande till annans död. Saken prövades med tillämpning av vad som gäller förande av fordon i allmänhet. Av utredningen framgick att föraren av ambulansbilen ej höll högre hastighet än att han kunnat stanna inom det avstånd som var upplyst av halvljuset, och å andra sidan föraren som befann sig i en annan bil höll så hög hastighet att föraren, när bilföraren blev synlig i ljuset från ambulansens strålkastare inte hade möjlighet förhindra att denne påkördes.

HD uttalade i sitt beslut följande:

Föraren av ambulansbilen har ej ansetts vid olyckstillfället ha fört ambulansen med för hög hastighet och ogillade åtalet mot L, förare av ambulansen.

4.4.3 Tjänsteplikt

Vid t.ex. militärövningar betyder att de som är utsatta för skador, bör bära större risk som kan uppkomma i samband med sådana övningar, men vid särskilt farliga militärövningar kan staten åläggas ett rent strikt ansvar.

4.4.4 Underförstått samtycke

Samtycke av den skadelidande innebär att denne inte har rätt till ersättning för skadan. Detta gäller också om den skadelidande inte samtyckt till själva skadan, utan endast att utsetta sig för risk att lida skada t.ex. för en deltagare i en boxningsmatch.

---

²⁹ NJA 1971 s.442

³⁰ NJA 1968 s.139

I rättsfallet från 1993³¹ som jag har skrivit tidigare om i uppsatsen där en bil som stod på en parkeringsplats blev träffad av en golfboll, blev golfspelaren skadeståndsansvarig.

HD uttalade i sin motivering:

Vissa omständigheterna kan utesluta skadeståndsskyldighet och nämnde att en skadelidande som deltagit i spel, kan anses ha accepterat en viss skaderisk. I förevarande fall har en utomstående drabbats av skadan och därför kunde inte regler i förhållande till en deltagare för spelet tillämpas.

Samtycke utesluter inte alltid skadeståndsskyldighet. Om det finns *tvingande regler* t.ex. arbetarskyddsregler, skall de följas. En företagare som kommer överens med sin arbetare om att föreskrivna säkerhetsanordningar inte skall användas, kan inte undgå skadeståndsansvar.³²

---

³¹ NJA 1993 sid.143

³² Ekstedt Leif, Skadeståndsrätt s.44

5. Culpabedömning när flera är inblandade

Huvudregel är, när flera är skadeståndsskyldiga, att de svarar solidariskt. Detta stadgas uttryckligen i 6:3 SkL: ”*Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadestånd, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem*”.³³ Författningar, föreskrifter eller avtal ger svaret vilken eller vilka som har skadeståndsskyldighet. Om det inte finns några författningar, föreskrifter eller avtal, får frågan vem som ansvarar avgöras på allmänna grunder. Speciella regler saknas i SkL och man får på grund av allmänna regler avgöra på vem ansvaret skall vila, eller vem som har ansvaret.³⁴ Inom skadeståndsrätt får man analysera det material som finns i författningar och rättsfall och på grund av en allmän uppfattning bedöma vad det är som gäller i det särskilda fallet.

I ett rättsfall från 1972³⁵ hade en person skadats av ett tåg, där en väg korsade ett järnvägsspår förde skadeståndstalan, dels mot en kommun dels mot en folkpark.

HD uttalade följande:

De särskilda omständigheterna måste vara uppfyllda för att en uppdragsgivare skall bli ansvarig för en självständig företagares vållande och talan mot föreningen (folkparken) ogillades. Kommunen hade haft skyldighet att se till att faran för trafiken kunde undanröjas.

Det finns situationer när en person har handlingsplikt med påföljd att ingen annan har skyldighet att handla. I det fallet kan den skadelidande inte få skadestånd.

Exempel: Om hyresvärden i en fastighet trillar ned och skadar sig på grund av att fastigheten inte har underhållits, kan han inte få skadestånd av en hyresgäst, eftersom det är hyresvärden som bär underhållsplikten.

Mycket ofta har emellertid flera parter skyldighet att handla. Den skadelidande har en fördel av att om den inte kan få skadeståndsansättning från den som förefaller som primärt ansvarig så kan det finnas en annan ansvarig som har lättare att betala skadestånd. Det kan vara någon som har en ansvarsförsäkring eller till exempel staten eller en kommun och för vilken culpabedömning kan komma i fråga.³⁶ Ett solidariskt ansvar medför att den drabbade kan kräva hela beloppet från var och en av dem, och den betalande får sen vända sig till de andra, medskyldiga för att få pengar. Skadeståndsskyldiga som ersatt för mycket till den skadelidande har möjlighet att kräva kompensation av de övriga ansvariga.

När det gäller skadeståndsrätten i förhållande till försäkring och försäkringsanordningar framträder en skillnad mellan ensam- och flerhetsfall. Den möjlighet att försäkringar och

---

³³ 6 kap.3 § Skadeståndslagen (SFS 1972: 207)

³⁴ Hellner Jan, Skadeståndsrätt, en introduktion s.24

³⁵ NJA 1972 s.296

³⁶ Hellner Jan, Skadeståndsrätt, en introduktion s.24

försäkringsanordningar allt mera kommit att ta över ansvar för ersättning i skadefall är mera framträdande i flerhetsfall än i ensamfall.³⁷

I ansvaret för brister i fast egendom (bristfälliga anordningar) ingår en skyldighet att kontrollera att sådana anordningar är i gott skick, så att de inte blir farliga för omgivningen.³⁸ När regeln skall tillämpas beror på omständigheterna i varje konkret fall. Man kan inte begära av en person som är innehavare av en bensinstation att denna kontinuerligt skall undersöka varje klients handlande men man kan förvänta sig att den personen under den kallare årstiden då och då, kontrollerar om en tidigare kund har spillt ut vatten så att det kan bildas is och bli halka på vägen.

Enligt NJA 1976 s.196. En person halkade på en isfläck vid bensinstationens distributionspumpar och skadades allvarligt. Han förde talan mot det företag som drev bensinstationsrörelsen. Bolaget invände att det inte hade någon snöröjningsskyldighet. Enligt vad parterna anförde hade isfläcken troligtvis uppkommit i samband att vatten spillts ut och frusit när någon person tidigare fyllt på vatten i en bil eller rengjort bilrutor. Enligt TR:n, HovR:n och HD hade bolaget ansvar att hålla rent efter sina kunder vid pumparna oavsett vem som var renhållnings- och snöröjningsskyldig. Det var emellertid inte visat att isfläcken hade uppkommit så lång tid före olyckan, att någon oaktsamhet kunde anses föreligga hos bolaget. Skadeståndstalan ogillades.

Aktsamhetskravet kan betraktas som desamma för alla, om de inblandade har samma ställning i skadeförloppet, t.ex. om alla deltar i lek eller i spel på ungefär samma sätt. En förutsättning är dock att de skadeståndsskyldiga ansvarar för samma skada. Om det rör sig om olika skador blir de alltså inte solidariskt ansvariga, eftersom ofta har de inblandade olika roller. I så fall bedöms aktsamhetskravet beroende på vars och ens uppgift. Vid ett företag ställs aktsamhetskravet olika på olika befattningshavare. Den högsta ledningen ansvarar med en latinsk fras *"culpa in eligendo, instruendo vel inspiciendo"* dvs. för vållande vid valet, instruktionen och övervakningen av sina anställda och för dem som annars anlitas.³⁹ Arbetsledningen har främst ansvar för permanenta skyddsåtgärder och för introduktion av underordnade. Den enskilde arbetaren ansvarar för hur han utför sitt arbete.

Arbetstagares skadeståndsansvar är begränsat enligt 4:1 SkL och anses vara följande: ***"För skadan, som arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, är han ansvarig endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter."***⁴⁰ Arbetstagaren eller annan underordnad kan inte bli ansvariga på grund av otillräcklig utbildning eller otillräckliga instruktioner. Kraven på utbildning av underordnad personal och instruktioner bör sättas ganska högt.

---

³⁷Dufwa. Bill W., Flera skadeståndsskyldiga, 3:e delen s.1667

³⁸Dufwa Bill W., Flera skadeståndsskyldiga, 2:e delen s. 891

³⁹ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.139

⁴⁰ 4 kap.1 § Skadeståndslagen (SFS 1972:207)

I ett rättsfall från 1979⁴¹ utförde en rörledningsinstallatör arbeten åt en villaägare. Installatören hyrde en grävmaskin med förare. Denne vållade skada på en villa, i strid med föreskrivna normer. Villaägaren förde skadeståndstalan mot installatören samt mot grävmaskinens ägare – ett bolag. I detta fall uppstod frågan vem som var grävmaskinistens arbetsgivare.

HD uttalade i sitt beslut följande:

Med hänsyn till att bolagets verksamhet bestått av yrkesmässig uthyrning av maskiner jämte förare medan installatören inte hade någon anställd och att hyresförhållandet var kortvarigt, har inte arbetsgivaransvaret övergått på installatören. Maskinistens skadeståndsskyldighet skall inte läggas honom till börda såsom försummelse på grund av hans ungdom och oerfarenhet. Arbetsgivaren blev därför inte ansvarig på grund av principalansvar, men blev däremot ansvarig på grund av att han hade låtit en så okvalificerad person utföra arbete, utan att ge honom tillräckliga instruktioner.

Även tredje mans eller den skadelidandes eget handlande kan inverka på culpabedömningen. Handlandet som har orsakat en skada beaktas genom tillämpning av medverkansreglerna eller som en del av orsaksbedömningen, ej som culpöst därför att skadan uppkommit på grund av mellankommande handlande av tredje man eller av den skadelidande.

I ett rättsfall från 1952⁴² där en person A bad en annan person B att sänka ett skjutvapen i en göl, som ansågs obrukbart därför att en patron hade fastnat i detsamma och inte kunde avlägsnas därifrån. På fråga från A hur denne hade förfarit med geväret, hade B svarat att han ännu en gång skulle gå ned till gölen och se efter om geväret blivit riktigt sänkt. Trots påminnelse från A glömde B att se till att hela geväret sänktes i sjön. Geväret påträffades senare av några pojkar, som tog upp det. En av dem skadades, när vapnet sedan brann av.

HD: s majoritet friade A från straffansvar för vållande till kroppsskada, trots B:s yttrande efter det han återkommit från gölen. A anses därför ha handlat försvarligt då han nöjde sig med B:s löfte att än en gång skulle gå och se efter att geväret hade sjunkit och sedan icke vidtog någon ytterligare åtgärd.

---

⁴¹ NJA 1979 s.773

⁴² NJA 1952 s.152

6. Aktsamhetsbedömningen och kretsen av dem som hotas av skadan

Aktsamhetsbedömning skall inte inriktas för just den skada som har uppstått, utan till hela risken för skador av samma slag, och beaktas för den grupp till vilken den skadelidande tillhör.

I detta rättsfall från 1996⁴³ som jag har analyserat tidigare hade en travtränare underlåtit att tillfredställande stänga låsanordningen på låset till boxdörren, och till följd av detta rusade hästen ut på stallplanen, där den trasslade in sig i boxdörren och skadades. Risken för skada tar ej hänsyn till den skada som faktisk inträffade utan till hela risken för skador av samma slag. I fallet ansågs att travtränarens försumlighet framkallade en risk för att hästen skulle komma ut ur boxen och skada sig. På grund av alla omständigheter blev travtränaren skadeståndsskyldig.

Aktsamhetsbedömning beaktar risken för den grupp till vilken den skadelidande tillhör, mer än risken för andra grupper.⁴⁴ Om man t.ex., antar att en fotbollsspelare träffar en åskådare med bollen, skall man även ta hänsyn till risken för skada på andra åskådare än den som träffas, men man skall också ta hänsyn till en eventuell risk för skada på andra spelare.

Att det finns risker för speciella grupper, som leder till en skärpning av kravet på aktsamhet gör att detta även kommer andra till godo vid åläggande av skadeståndsskyldighet.⁴⁵ Den aktsamhet som åläggs tillverkare av maskin för att skydda arbetare som använder maskinen i sitt arbete, kommer även arbetsgivaren till nytta om denne använder maskinen.

Den som är ansvarig för säkerheten i en fastighet kan bli skadeståndsskyldig, inte endast mot den som är behörig att komma dit, utan även mot obehöriga besökare, som har rätt att erhålla skadestånd om de skadas. Särskilt när barn kan befaras ta sig in och leka där, bör kraven på säkerhetsanordningar ställas högt.

NJA 1973 s.141. En person begav sig in på en i mörker försänkt byggnadsplats för att kasta vatten och föll därvid ned i ett öppet hisschakt och skadades. I mål om ersättning för skadan uppkommer bl.a. frågan om betydelse av att han obehörigen uppehöll sig på platsen.

Rolf Kenneth H förde talan mot BPA Byggproduktion Aktiebolag vid Stockholms RR. I försvaret anförde BPA som var entreprenör för bygget att arbetsledningen vidtagit uppsättande av tillfredställande anordningar när det gäller inhängande av arbetsplatsen, och därför ej svarade gentemot utomstående för underlåtenheten att täcka hisschaktet. Bolaget anförde vidare i sin talan, att arbetare dagen innan olyckan inträffade använt hisschaktet för transportändamål och därför hade avlägsnat skyddet, att schaktet efter arbetets slut lämnats öppet samt, att arbetsledningen därefter ej hade kontrollerat att schaktet hade blivit täckt.

---

⁴³ NJA 1996 sid.564

⁴⁴ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.141

⁴⁵ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.142

HD uttalade följande: Bolagets underlåtenhet genom att lämna hisschaktet öppet, dagen innan olyckan inträffade, måste anses innebära oaktsamhet. Trots att Rolf obehörigen hade tagit sig in på byggnadsplatsen ansågs hans handlande ej ”ha innefattat en sådan kränkning av bolaget eller dess rätt” som kunde befria bolaget från ansvar för vårdslöshet. Skadeståndstalan gillades.

7. Bevisbörda och beviskrav

Huvudregel inom skadeståndsrätt är att den skadelidande har bevisbördan för att oaktsamhet har förekommit. Vållande begreppet innehåller många faktorer och beviskravet kan växla mellan dem. Den omständigheten att skada har förekommit anses ofta bero på att någon har uppfört sig oaktsamt.

Sällan uppstår svårigheter när det gäller bevisbedömning beträffande permanenta anordningar. Anordningarna finns kvar även efter det att skada har inträffat.

Om skadelidande har begärt särskilda åtgärder i det speciella fallet, är det den skadelidande som har bevisbördan för att sådana åtgärder behövs.⁴⁶ Vill den mot vilken kravet riktas åberopa att det förelåg ursäktande eller förmildrande omständigheter i det aktuella fallet, bör han däremot ha bevisbördan för dem.

NJA 1977 s.281. Talan om skyldighet för väghållare att på grund av bristande tillsyn av motorvägsbro ersätta skada, som uppkommit vid trafikolycka orsakad av halka på bron.

Björn Plogarp skadades vid en trafikolycka den 16 okt 1973 omkring kl. 08.00 på motorvägsbron över Nordre älv i Kungälv. Plogarp anförde i sin talan att redan kl.05.25 på morgonen samma dag hade en trafikolycka inträffat på motorvägsbron. Vid det aktuella tillfället fick vägförvaltningen strax efter kl.07.30 rapport från vakthavande befäl på polisstationer att det började uppstå halka på bron. En lastbil befalldes genast dit för saltning, som påbörjades 15-20 minuter efter larmet.

HD diskuterade om väghållarens allmänna beredskap för att förekomma halka, utan hänvisning till beviskrav att vägförvaltningen hade underlåtit att genast vidtaga nödvändiga åtgärder mot halkan. Inte heller hade visats att de å Plogarp åsamkade skadorna orsakats av försumlighet från vägförvaltningens sida sedan Plogarp inte hade begärt utredning som visade, att vägförvaltningens personal haft särskild anledning att förutse risk för halka. På grund av alla omständigheter kunde inte Plogarps talan vinna bifall.

De betydelsefulla bevisfrågorna om oaktsamhet, är de som rör skador på egendom i annans besittning genom kontraktsförhållande och kontraktsliknande förhållande.

I ett rättsfall från 1978,⁴⁷ där egendom som ett hotellföretag hade omhändertagit för hotellgästs räkning och som hade förkommit vid inbrott väcktes frågan om ersättningsskyldighet för hotellföretaget.

Av utredningen framgår att en person P. hade glömt sin väska i hotellets coffee-shop, att P vid telefonsamtal med hotellet hade fått besked att väskan omhändertagits av hotellpersonal och att den hade placerats i ett låst rum tillhörande den biträdande hotellchefen, samt att hotellet åtagit sig att förvara väskan tills P. återkom. P. hade inte vid telefonsamtalet nämnt

---

⁴⁶Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.146

⁴⁷ NJA 1978 sid.618

något om att väskan skulle innehålla någon särskilt värdefull egendom, eller att väskan skulle inlåsas i kassaskåp, eller att andra särskilda försiktighetsåtgärder skulle vidtagas under förvaringen. Av utredningen framgår vidare att P vid telefonsamtal inte heller haft något att anmärka mot att väskan placerats på det sätt hotellet meddelat honom.

HD uttalade att hotellet blivit ansvarig för väskan som för deponerat gods, och för att hotellet skulle bli fritt från ansvar måste av utredningen framgå att försummelse med avseende på förvaringen inte låg hotellet till last. Med hänsyn till alla omständigheter fann HD att oaktsamhet inte låg hotellet till last, och att bolaget inte var ersättningsskyldigt för P: s förlust av attachéväskan.

.

8. Grov vårdslöshet

Grov vårdslöshet utgör ansvarsförutsättning främst inom kontraktsförhållande. Begreppet har även stor betydelse inom utomobligatorisk skadeståndsrätt t.ex. för försäkringsgivares regressrätt enligt 25 § GFAL och utgör en förutsättning för att skadestånd för personskada skall kunna jämkas på grund av den skadelidandes medverkan enligt 6:1 SkL.

8.1 Medvållande

Enligt 6:1 SkL kan skadestånd med anledning av personskada jämkas om den skadelidande själv medverkat till skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet. Grov vårdslöshet bör bedömas enligt samma principer som bedömning för culpa.⁴⁸ De betydelsefulla faktorerna i bedömningen är: *risken för skada, skadans storlek, möjlighet att minska skadans storlek och möjlighet att inse risken för skada.*

Vilka faktorer är det som gör att ett handlande kan anses som grovt vårdslös och vad är det då som är en utökad culpabedömning?

Vårdslöshet skall bedömas som grov endast om den är av mycket allvarligt slag, och att den skadelidandes handling skall ha vittnat om en betydande hänsynslöshet och nonchalans. Handlingen skall också ha medfört en avsevärd risk för andra än för honom själv.⁴⁹ Även om risken för skada är stor kan det påkalla särskild försiktighet. Om man då underlåter att ta hänsyn till den risken, kan det medföra en skärpning av bedömningen.⁵⁰

I ett rättsfall från 1995⁵¹ vid rånförsök mot butik hade en medhjälpare till butiksägaren skjutit två skott med en pistol och skadat en av deltagarna i rånet. I rättsfallet jämkade HD skadeståndet vid personskada, eftersom rånaren medverkat till skadan genom grov vårdslöshet. Den skadelidandes handling visade att ett klart hänsynslöst och nonchalant beteende mot en annan person, och handlingen hade också kunnat medföra en avsevärd risk för andra personer än den skadelidande själv. Rånarna hade även visat uppenbar likgiltighet för sitt liv och hälsa genom att försöka råna en butik med skjutvapen.

Uppenbar likgiltighet för eget liv och hälsa är en faktor som också kan innefattas i det utökade culpabegreppet.

Vid personskada enligt 6:1 SkL kan skadestånd jämkas, om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skada. Enligt Hellner är berusning inte tillräcklig grund för att motivera jämkning.⁵² Jämkning förekommer främst på grund av

---

⁴⁸Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.65

⁴⁹ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.227

⁵⁰ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.148

⁵¹ NJA 1995 sid.661

⁵² Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.227

grov vårdslöshet d.v.s. medverkan till personskada och är inte obligatorisk Det sägs uttryckligen i lagrummet att skadestånd "kan" jämkas.⁵³

I NJA 2000 s. 150 ansåg HD följande: Trots att Sven-Olof P bevisligen var grovt rattfull (2,99 promille) vid tillfället för trafikolyckan som ledde till hans 100 % invaliditet från nacken och nedåt, så hade inte försäkringsbolaget rätt att jämka hans skadestånd till hälften, då det fanns bevis för att det hade funnits en älg på eller vid vägen där Sven-Olof P kraschade. Det fanns då en möjlighet att han därför hade väjt för älgen och det ansågs inte vara styrkt att Sven-Olof P hade varit vårdslös.

Vid sakskada och ren förmögenhetsskada krävs inte uppsåt eller grov oaktsamhet, utan medvällande i sig kan ge grund för jämkning. Jämkning sker genom en skälighetsbedömning där hänsyn tas till graden av vållande på både sidor och omständigheterna i övrigt, enligt 6:1 3 st. SkL.

Som nämnts tidigare skall för att vårdslöshet kunna klassas som grov alla tre faktorerna (subjektiva faktorer) *hänsynslöshet, nonchalans och ligkiltighet* kunna passas in och därmed den utökade culpabedömning råda. Författarna säger att handlingar av barn eller psykisk rubbade personer aldrig kan betraktas som grova, eftersom dessa inte har kunskapen att inse risken eller följden av sitt handlande.⁵⁴

Ett medvetet risktagande eller bristande uppmärksamhet på betydande risker kan också vara faktorer som stärker bedömningen om att handlandet varit grovt vårdslöst. På grund av detta resonemang har domstolen tagit ställning att när det gäller yrkesmässig verksamhet bör man ställa högre krav på yrkesverksamma än på privatpersoner. Här bör faktorn, möjlighet att inse risk, för culpabedömning vara uppenbar. Man kan konstatera att även möjligheten att inse risken bör ses strängare om det är en yrkesverksam person än när det är en privatperson.

I ett rättsfall från 1996⁵⁵ vid ombyggnad av en fastighet utförde arbetare anställda hos en underentreprenör (Ni – li Rivnings- & Transport AB - Nili) bland annat arbete med en skärbrännare, varvid brandfarligt rivningsmaterial antändes. Omfattande brandskador uppkom på byggnaden. Försäkringsbolaget (Skandia) som meddelat brandförsäkring förde regress-talan mot underentreprenören med åberopande av 3 kap. 1 § SkL. Arbetarna ansågs ha handlat grovt oaktsamt.

HD avgjorde följande:

1. att den oaktsamhet Nilis arbetare gjort sig skyldiga till vid skärbränning var att betrakta som grov.
2. att med hänsyn till vad som sägs i förarbetena (prop 1972:5) och vad som i allmänhet tillämpas i skadepraxisreglering, det skadestånd underentreprenören (Nili) skall utge jämkades så att det motsvarade maximibeloppet i underentreprenörens ansvarsförsäkring enligt 3 kap. 6 § SkL.

---

⁵³ Hellner Jan och Johansson Svante, Skadeståndsrätt s.227

⁵⁴ Bengtsson Bertil m.fl., Skadestånd lagkommentar s.223

⁵⁵ NJA 1996 sid.118

9. Regressrätten

9.1 Försäkringsavtalslagen (SFS 1927:77) 25 §

Den gamla regeln i 25 § Lag (1927:77) om försäkringsavtal innehåller en bestämmelse om regressrätt för försäkringsbolaget. Detta innebär att försäkringsgivaren har en rätt att träda in i den skadelidandes rätt för att kräva skadestånd av skadevållaren om denne har handlat uppsåtligen eller grovt vårdslöst.

Bedömningen av regressrätt är likt jämkning vid framkallande av skadestånd. Man tar hänsyn till samma faktorer som vid culpabedömning, med det undantaget att hänsyn tas till mera subjektiva faktorer som bland annat kan vara nonchalans, hänsynslöshet eller upprepade vårdslösa handlingar i det enskilda fallet, d v s en utökad culpabedömning.⁵⁶ En faktor som också ligger nära möjligheten för att inse risken för skada, är överträdelse av uttryckliga föreskrifter utfärdade för att minska skador. Detta handlande kan enligt Hellner ofta betraktas som grovt vårdslöst.⁵⁷

I litteraturen hänvisar till för att grov vårdslöshet skall anse föreligga bör skadevållaren vara medveten om att hans handlande eller underlåtenhet kan leda till ett försäkringsfall, med skillnaden att ett aktivt handlande bör bedömas strängare än underlåtenhet, eftersom underlåtenhet inte alltid skall vara ansvarsgrundande enligt den allmänna rättsuppfattningen.⁵⁸

I ett rättsfall från 1992⁵⁹ hänvisar domstolen till två skiljedomar, där man tar fasta på att man bort ha insett att handlandet kan föranleda skada och handlingen skall betecknas som grovt vårdslös.

I fallet handlade det om ett yrkesverksamt förhållande, och domstolen ställde högre krav på yrkesverksamma, när det gällde möjligheten att inse risken för skada. Domstolen konstaterade att grovt vårdslösa handlingar oftast ligger på gränsen till uppsåt och det bör vara enklare att förklara en handling på detta sätt än att förklara de faktorer som gör handlingen grövre än vanlig vårdslöshet. I det förevarande rättsfallet har lagstiftaren överlämnat detta begrepp åt domstol för att besluta om en handling kan anses som grov. Här kommer rättsituationen att vara relativt osäker, detta eftersom vissa subjektiva faktorer väger över den objektiva bedömningen och inga klart bedömande faktorer kan urskiljas i domstolens avgörande.

---

⁵⁶ Prop.1979/80:9 s.154

⁵⁷ Hellner Jan, Försäkringsgivarens regressrätt s.67

⁵⁸ Bengtsson Bertil, Jämknings av skadestånd s.81

⁵⁹ NJA 1992 s.130

9.2 Försäkringsavtalslagen (SFS 2005:104)

Enligt ny Lag (2005:104) om försäkringsavtal försvinner begreppet grov vårdslöshet i fråga om regressrätten eftersom det i praxis tolkats så restriktivt, men det finns kvar vid framkallande av försäkringsfallet. Begreppet grov vårdslöshet får en mer tydlig innebörd direkt i lagrummet där man säger att vetskap om att handlande innebar en betydande risk för skada skall vara en viktig faktor i bedömningen. Denna är lik culpabedömningens fjärde faktor, möjligheten att inse risken för skada, d v s att skadelidande borde ha vetskap om att skada skulle kunna inträffa.

Enligt 7 kap. 9 § NFAL⁶⁰ har försäkringsgivaren rätt att kräva skadestånd av skadevållaren, i den mån denna omfattas av försäkringen och har ersatts av bolaget, men det kommer inte att göras en bedömning om grov vårdslöshet har förekommit eller ej.

Försäkringsgivaren har rätt till skadestånd i fråga om ersättning för sjukvårdskostnader och andra utgifter och förluster som försäkringsgivaren har ersatt enligt försäkringsavtalet, men denne kan därmed inte få mer genom en regressrätt mot skadevållaren, än vad försäkringshavaren själv hade kunnat få genom skadestånd direkt från skadevållaren, enligt 16 kap.10 § NFAL.⁶¹

---

⁶⁰ 7 kap.9 § Försäkringsavtalslagen (SFS 2005:104)

⁶¹ 16 kap.10 § Försäkringsavtalslagen (SFS 2005:104)

Slutsats

Culpa betyder uppsåt eller oaktsamhet och är en förutsättning för ansvar. I skadeståndslagen används begreppet vårdslöshet istället för oaktsamhet. Av SkL 2 kap.1 § kan man tolka att den som vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan. Vid culpabedömningen så ställer man sig frågan om den påstått oaktsamme borde ha handlat på annat sätt. Culpabedömning är ett mycket komplext förfarande, där ett stort antal olika omständigheter beaktas vilket gör det svårt att uppnå enighet i bedömningen. Culpabedömningen talar nämligen inte om ifall ett beteende är culpöst, den talar om att ett beteende är culpöst i en viss situation. Uppsåtlig handling betraktas när gärningsmannens handling utförs med vet och vilja, vilket mest är aktuellt inom straffrätten.

Lagtext, andra föreskrifter och i vissa fall prejudikat har företräde före sedvana. Den ger ledning för bedömning av den grad av oaktsamhet som medför skadeståndskyldighet eller ansvar. Vid denna bedömning beaktas ett stort antal omständigheter.

Om lagtext, föreskrifter och prejudikat inte ger lösning på ett konkret förhållande, måste domstolen göra en fri bedömning av följande faktorer: *risk för skada, den sannolika skadans storlek, möjligheten att förekomma skadan och samtidigt handlandes möjligheter att inse risken för skada*. Dessa bedöms ur en objektiv synvinkel. Sedan tas även hänsyn till särskilda omständigheter i fallet.

I de rättsfall som jag har analyserat tidigare i uppsatsen har domstolar för att lösa tvist i varje enskilt fall fått göra en helhetsbedömning av alla omständigheter och väga dem mot varandra. Sedan har domstolen bedömt om omständigheterna krävt ett annat handlande än det som förekommit.

Traditionellt vid culpabedömningen jämförde man med hur den gode familjefadern ”*bonus pater familias*” skulle ha handlat i en liknande situation. För att en objektiv bedömning skall ske i varje enskilt fall, räcker det inte med en allmän regel att man ska handla som ”*den gode familjefader*”, istället måste man tas hänsyn till hur en normal person skulle uppföra sig i en liknade situation.

Jag skulle vilja dra slutsatsen att man också vid culpabedömning kan beakta särskilda omständigheter. Sådana är då främst skadevällarens individuella egenskaper, upprepade handlingar eller skador, om skadevällaren känt eller bort känt till att det inträffat tidigare skador av liknande slag. Det förekommer även vissa objektiva grunder som medför ansvarsfrihet såsom nödvärn, tjänsteplikt, underförstått samtycke etc.

Utgångspunkten för begreppet flera skadeståndsskyldiga är att de ansvariga svarar solidarisk för skadan. Detta stadgas uttryckligen i 6:3 SkL och utgör den svenska rättens huvudregel. Det solidariska ansvaret för ersättning av skada innebär inte att ersättningen delas upp mellan de ansvariga utan att den skadelidande kan kräva hela beloppet av vem som helst av de skadeansvariga. Den skyldige som ersatte skadan får vända sig till de andra medskyldiga för att få deras andel av beloppet.

Det som jag vill poängtera är att vid aktsamhetsbedömning skall inte hänsyn tas till just den skada som har inträffat, utan till hela risken för skador av samma slag, och att den skall beaktas för den grupp till vilken skadelidande tillhörde.

Den skadelidande har bevisbördan för att vårdslöshet har förekommit och detta utgör huvudregeln inom skadeståndsrätt.,

Begreppet grov vårdslöshet använts och tolkas väldigt restriktivt inom praxis och för att en handling skall bedömas som grovt vårdslös måste den ha varit av ett mycket allvarligt slag, och vittnat om en betydande hänsynslöshet och nonchalans som medfört avsevärd risk för andra än honom själv. Man tar också hänsyn till uppenbar likgiltighet för eget eller andras liv och hälsa som viktiga faktorer vid bedömningen av grov vårdslöshet.

Om handlingen företagits av yrkesverksamma eller av privatpersoner är också omständigheter som skall beaktas vid bedömningen av begreppet. Man bör ställa högre krav på yrkesverksamma personer, särskild när det gäller möjligheten att inse risken för skada.

Jag har inte kunnat analysera så många fall avseende grov vårdslöshet eftersom domstolar så sällan dömer för det och därför är det svårt att urskilja någon tydlig linje i hur domstolar bedömer detta handlandet. Genom analys av rättsfall kan jag konstatera att domstolen även gör en fri bedömning angående grov vårdslöshet. Man gör en vanlig culpabedömning av följande faktorer: *riskan för skada, den sannolika skadans storlek, möjlighet att förekomma skadan samt den handlandes möjligheter att inse risken för skada.*

Enligt ny FAL (SFS 2005:104) är begreppet grov vårdslöshet mindre lämpligt att använda eftersom det i praxis tolkats så restriktivt. Begreppet kommer därför att försvinna i fråga om regressrätt, men det finns kvar vid framkallande av försäkringsfall.

När det gäller regressrätt har försäkringsgivaren rätt att kräva ersättning av skadevällaren så fort ersättningen omfattas av försäkringen och denne har ersatts av bolaget. I fortsättningen kommer alltså ingen bedömning att göras om grov vårdslöshet har skett eller ej.

Käll- och Litteraturförteckning

Källförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1972:5   *Skadeståndslag*

Prop. 1979/80:9   *Om konsument försäkringslag, m.m.*

Litteratur

Bengtsson Bertil, *Om jämkning av skadestånd*, 1:a upplagan, Norstedts Juridik, 1982

Bengtsson Bertil, Nordensson Ulf, Strömbäck Erland, *Skadestånd, lagstiftning och praxis med kommentarer*, 3:e upplagan, Liber, 1985

Dufwa, Bill W. *Flera skadeståndsskyldiga*, andra delen, Jurist förlaget, Stockholm 1993

Dufwa, Bill W. *Flera skadeståndsskyldiga*, tredje delen, Jurist förlaget, Stockholm 1993

Ekstedt Leif, *Skadeståndsrätten*, 8:e upplagan, IFU 2001

Erenius Gillis, *Oaktsamhet*, PA Norstedt & Söners Förlag, Stockholm 1971

Hellner Jan, *Skadeståndsrätten, En introduktion*, 2:a uppl, Norstedts Juridik AB, 2000

Hellner Jan & Johansson Svante, *Skadeståndsrätt*, 6:e uppl, Norstedts Juridik, 2000

Jareborg Nils, *Uppsåt och oaktsamhet*, Justus Förlag AB, 1986

Internet/Elektronisk källa

Rättsbanken Internet sida:

[http://www.lub.lu.se/cgi-](http://www.lub.lu.se/cgi-bin/ipchk/http://elin.lub.lu.se/link2elin?genre=subject&cpid=89&lang=se)

[bin/ipchk/http://elin.lub.lu.se/link2elin?genre=subject&cpid=89&lang=se](http://www.lub.lu.se/link2elin?genre=subject&cpid=89&lang=se)

2005-10-18 16: 09

<https://www2.infotorg.se/rb/MainServlet?projektkod=&org=>

2005-10-18 16: 09

Uppsåt och oaktsamhet inom skadeståndsrätt:

http://www.google.se/search?hl=sv&q=upps%C3%A5t+och+oaktsamhet+inom+skadest%C3%A5nds%C3%A4tt&btnG=Google-s%C3%B6kning&meta=lr%3Dlang_sv

2005-10-14 11: 03

Rättsfallsförteckning

NJA 1952 s.152

NJA 1968 s.139

NJA 1970 s.630

NJA 1971 s.442

NJA 1971 s.788

NJA 1972 s.296

NJA 1973 s.141

NJA 1974 s.476

NJA 1976 s.196

NJA 1976 s.379

NJA 1977 s.281

NJA 1978 s.618

NJA 1979 s.129

NJA 1979 s.773

NJA 1980 s.670

NJA 1992 s. 130

NJA 1993 s.143

NJA 1993 s.149

NJA 1995 s.661

NJA 1996 s.118

NJA 1996 s.564

NJA 2000 s.150